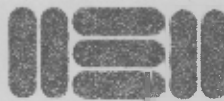

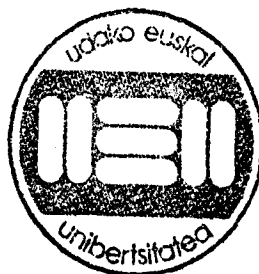
D mailarako textu azterketa

J. L. GOIKOETXEA

5.

unibertsitatea
euskal

Literatur textuak

Mt 8, 13 hurr.: "Eta erran dieçón Iefufec Centenerari, Ohá eta finhetfi duán beçala eguin bequic. Eta fenda cedin haren muthilla ordu hartan berean. Eta Iefufec Pierrifen etchera ethorriric, ikus ceçan haren ama-guinharreba ohean cetzala, eta helgaitzac, çaducala. Eta/ hūnqui ceçan haren efcua, eta utzi ceçan helgaitzac, eta iaiqui cedin, eta cerbitza citzan.

Mt 4, 1: "Orduan Iofus erama cedin Spirituaz defertura, dea-bruaz teta ledincát. Eta barurtu cituenean berroquey egun eta berroquey gau, finean goffe cedin.

Mt 5, 40: "Eta hiri euci eguin nahi drauanari, eta gure iaccá edequi, utzi ioçoc mantoa-ere. Eta nore-ere nahi ukane baiñau bortchatu lecoa baten eguitera, albeitindoa harequin biga".

Mt 6, 1-4: "Beguirauçue çuen elemofyná eztaguiçuen guiçonén aitzinean heçaz ikus çaitoztucát: ezpere fariric eztuçue ukanon çuen Aita ceruetañ dona baithan. Bada elemofyna eguiten duanean, ezteçála trompeta io eraci eure aitzinean, hypocritéc eguiten duten beçala fynagoquetan eta carriquetan, guiçonez eftima di-tecēçát: eguiatz diotfuet recebitzen dutela bere faria. Baina hic elemofyna eguiten eguiten duanean, ozalbeilequi hire ez-querrec, cer eguiten duen hire ofcuinac. Hire elemofyná fecre-tuā deçát: eta eure Aita fecretuā dacuffanac, rēdaturen drauc aguerrian."

Mt 6, 9-13 (Gure Aita): "Gure Aita ceruēta aicena, fanctifica bedi hire icena: Ethor bedi hire refumá. Eguin bedi hire voron-datea ceruām beçala lurrean-ere./ Gure eguneco oguiā iguç egun. Eta quitta ietzaque gure çorrac, nola guc-ere gure çordunéy quittatzen baiñrauegu. Eta ez gaitzála far eraci tentationetan, baina deliura gaitzac gaichtotic."

Jn 1, 5 hurr.: "Eta Argui hunec ilhumbean arguitzen du: eta ilhumbeac hura eztu comprehenditu. Içan da guiçon-bat Iaincoaz igorria, Joannes deitzen conic. Haur ethor cedin teftimoniage ekartera Arguiatz teftifica leçançat, guciéc harçaz finhets le-çatençat. Etzán hura Arguia, Baina igorri con Arguiatz teftifi-ca leçançat."

Mt 8, 13 hurr.: "Eta erran dioçón Iesufec Contenerari, Ohá eta finhetfi duán beçala eguin bequic. Etafenda cedin haren muthilla ordu hartan berean. Eta Iesufec Pierrifen etchera ethorriric, ikus ceçan haren ama-guinharreba ohean cetzala, eta helgaitzac, çaduçala. Eta/hunqui ceçan haren efcua, eta utzi ceçan helgaitzac, eta iaiqui cedin, eta cerbitza citzan."

Mt 4, 1: "Orduan Iesus erama cedin Spirituaz defertura, deabruaz teta ledincát. Eta barurtu cituenean berroquey egun eta berroquey gau, finean goffe cedin."

Mt 5, 40: "Eta hiri auci eguin nahi drauanari, eta eure iaccá edequi, utzi ieçoc mantoa-ere. Eta norc-ere nahi ukanē baiñau bortchatu: lecoa baten eguitera, albeitindoa harequin biga".

Mt 6, 1-4: "Beguirauçue çuen elemofyná eztaguiçuen guiçonén aitzinean heçaz ikus gaitzotçat: ozpere fariric eztuçue ukanen çnem Aita ceruotan dona baithan. Bada elemofyna eguiten duanean, ezteçála trompeta io eraci eure aitzinean, hypocritéc eguiten duten beçala fynagoguetan eta carriquetan, guiçonez eftima ditecēçat: eguiatz diotfuot recebitzen dutela bere faria. Baina hic elemofyna eguiten eguiten duanean, ezalbeilequi hire ezquerrac, cer eguiten duen hire ofcuinac. Hic elemofyná fecretuā deçat: eta eure Aita fecretuā dacuffanac, rēdaturen drauc aguerrian."

Mt 6, 9-13 (Gure Aita): "Gure Aita ceruēta aicena, fanctifica bedi hire icena: Ethor bedi hire refumá. Eguin bedi hire vorondatea cerUām beçala lurrean-ere./ Gure eguneco oquia iquc egun. Eta quitta ietzaque gure çorrac, nola guc-ere gure çordunéy quittatzen baitrauegu. Eta ez gaitzála far eraci tentationetan, baina deliura gaitzac gaichtotic."

Jn 1, 5 hurr.: "Eta Argui hunec ilhumbean arguitzen du: eta ilhumbeac hura ezto comprehenditu. Içan da guiçon-bat Iaincoaz igorria, Joannes deitzen conic. Haur ethor cedin teftimoniage ekertera Arguiatz teftifica leçançat, guciéc harçaz finhete leçatençat. Etzén hura Arguia, baina igorri cen Arguiatz teftifica leçançat."

10.

Leizarragak, lehemaldi hurutu bezala erabiltzen du gaur subjuntibu iraganeko erabiltzen duguna: senda zedin, ikus zezan, e.a., sendatu zuen, ikusi zuen adierazteko erabiltzen du. Subjuntibuan, berriz, deabruaz tenta ledinzat, gizonez estima ditezenzat, Argiaz testifika lezanzat erabiltzen ditu deabruak tentatua zedin, gizonok estima ditzaten, Argiak testifika zozan esateko. Inperatibu forma bereizi bat ere erabiltzen du, albei edo albeit aurretik duela: albeileki, ezalbeileki, albeitindoa esaten du, jakin beza, ez beza jakin, bihoa adierazteko.

Irakurtzailleari

(13. orrian) Egun batez, konpaiñia on batean, euskaldunik baizen etzen lekhuen nengoela, ekharri zuen solhasak, izan zen perpausa, etzuela deusek ere hanbat kalte egiten arimako, eta ez gorputzeko ere, nola egitekoen geroko utzteak, egunetik egunera, biharretik biharraera luzatzeak. Eta on zatekeiela, gauze hunetzaz liburu baten, euskaraz, guztiz ere euskararik baizen etziakitenentzat, egitea: eta hartan, gero dioenak bego dioela erakustea. Konpaiñia berean galdegin zen berehala, ea nori emanen zeikan liburuaren egiteko kargua. Eta bertze guztien artetik, hasi zeizkidan niri noroni aditzera emaiten, lehenbizian kheinuz eta aieruz, eta gero azkenean, klarki eta agerriz, nik behar nituela, egiteko hartan eskuak sarthu Ordea nola expainitzen neure buruaz fida, desenkusatu nintzen ahal bezanbat. Baiña alferrik, zeren hain zinez eta batotan lothu zeizkidan, non ezetz erreiteko bide guztiak hertsai baitzerauzkidaten. Eta hala deliberatu nuen, buru-eragotzkarri bezala, liburutto baten, bi partetan partiturik, gero hunen gaiñean egitera....

Badakit halaber ezin hede naitekeiela euskarako minzatzeko molde guztietara. Zeren anhitz moldez eta diferentki minzatzeko baitira euskal herrian. Nafarroa garaian Nafarroa behean, Zuberoan, Laphurdin, Bizkaian, Gipuzkoan, Alaba-herrian, eta bertze anhitz lekhotan. Batak erraiten du behetzea, eta bertzeak so egitea. Batak haserretzea eta bertzeak samurtzea..... Finean bat bederak bere gisara, antzura eta moldera. Eztituzte euskaldun guztiek logeak eta aziurak bat, eta ez euskarazko mintzatzeko ere, zeren erresumek baitituzte diferent.

Alferra eta alferkeria

(33. Orrian) Zeren hain da gauza galdua eta galgarria alferkeria, non naturalazaren beraren ere kontra baita. Homo nascitur ad laborem et avis ad volatum (dio Iobek) (Job.5). Gizona sortzen da traillaiko, eta hegaztina aireko. Nola hegaztinari emaiten baitzaitza hegalek, airtzeko, eta hegaldatzeko: hala gizonari ere emaiten zaitza eskuak traillaitzeko.

Munduko gauza guztiek kondenatzen dute alferra. Zeren hartaz bertze guztiek enplegatzen baitute bere denbora, zertako oginak baitira hartan. Iguzkiak arrazoiñekin erran ahal diazio beranduraino ohean datzanari: zerk aratza hor alfer-nagie? Nik atzo, hik baiño bide gehiago iragan nian, inguratu bainuen mundu guztia, eta orai ere, hi baiño goizago iaiki nauk.

LITERATUR TESTUAK

NOLA SALBATZAILLEA SORTHU ZEN GAUEAN GAUZA GUZTIAK BOZTU ZIREN NOELA

O Eguberri-gaua,
bozkariozko gaua:
allegaratzen duzu
bihotzean kristaua.

Argizagiak dire
bozkarioz dantzatzen,
ohi baño dutela
gehiago argitzen.

Mundu guztia duzu
zorionez bethetzen:
zergatik baitiozu
Salbatzaillea ekhartzen.

Aingeru onak berriz
basi dire kantatzen,
tristeak dituztela
boztera gonbidatzen.

Gau illhunean ezta
ageri iguzkirik:
hunetan dakusagu
mirakuluz ilkhirik.

Errepikatzen dute
maniurez artzainek,
aradari lehiaz
ihardesten larrainek.

O gau desiratua,
zuzia duzu piztu,
zeñak mundu guztia
behar baita argitu.

Engadin mahastia
gau hontan zen loratu,
Erroman olioizko
ithurburua sorthu.

Maniura, soinua jotzeko tresna.
Arada, kantu-hotsa, oihartzuna.

Arrañak ere iaizi
ziren paguz urean:
abreak basoan eta
egaztiñak airean.

Idolak aldaretan
betan dire mututu:
aztiekin arrazoina
miretsirik galdetu.

Gauza guztiak dire
gau hunetan pagutzen:
orobat egitera
gaituzte gonbidatzen.

Berzerik ezta
deus ere ihardetsi
haur batek dituela
baizen ixillarazi.

Ijernuko oztea
ordean da tristetzen
baren zentzatzaillea
zerengatik den sortzen.

Ixildu behar zuten,
guk ordainez kantatu,
zorionean dela
Iainko-Semea sorthu.

(Noelac, 54-55 or.)

NEURTITZAK

OIHENARTEN GAZTAROA NEURTITZETAN
ETA BESTE

*Haren izena Joana,
ez ote gaizki emana?
Ezi orai heldu dena
nola lizate joana? (0 122).*

*Oi, zerik du sudurra!
ez egi, ez apurra
xorbi, begi hont-garri,
hala hala muturra (0 128).*

*Haren gorputz lerdena
da nik dudan maitena;
baitare gerri hersiz
orotako lehena (0 123).*

*Ezpainak, arros orri
gorriak bezain gorri:
hortzak aitzintzen, xuriz,
ezein ezne isurkorri (0 129).*

JAINKOAZKO NEURTITZAK

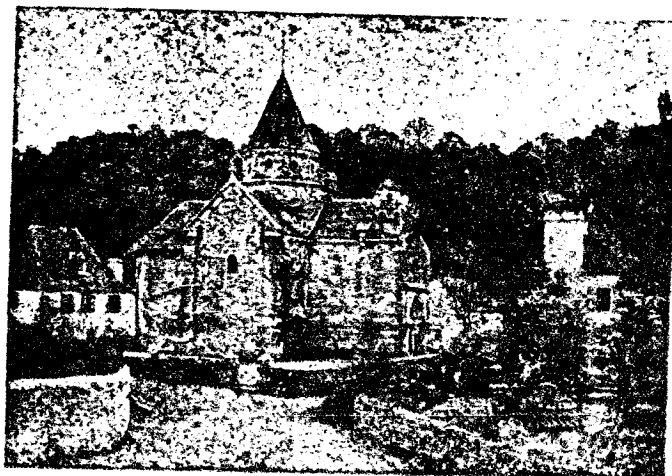
*Neskaso bat amatako,
Galileako
Nazareten bazia,
baderauka bautat' ukan
baitzedukan
zeinek izen Maria (0 188).*

*Aingerua hambatekin,
hitz bauekin,
Nazarete hirira
ethor zedin berri haren
Mariaren,
heltzeko beharrira: (0 189).*

*Ongi zaren, o, lurrean
izatean
bardinik eztuzuna;
zu zara Jainkoaren ama
gaitzen zama
jenter dedetexuna (0 190).*

*Zure bizitze zuburrak
zeru-lurrak
derakarzke bakera,
ezi Jainkoaz zar' izorra,
bark nigorra
hunen zuri erraitera (0 191).*

*Neskaso, Birjina.
Izorra, haurduna.*

Saint Blaise-ko gaixoetxea; han egon zen kapeilau
Juan Tartas urte askoz.

IDAZLANA

«*Onsa hilceko bidia*». Orthezen argitaratua, 1666-ean. Liburu honen mamia, hitz gutitan esateko, ondo hiltzeko bide onena zintzo bizitzea dela esan daiteke.

«*Arima penitentaren occupatione devota*». Orthezen, 1672an. Kristau asketikako gai batzutat idazten du; batez ere, otoitzaz, erremusimaz...

ARGITARALDI ESKURAKO IENAK

«*Onsa hilceko bidia*», RIEV-en atera zen, I, II, III eta V tomoetan, Darricarrère-k prestatua.

LITERATUR TESTUAK

«Egun batez español bat bere bidian zoala ediren zian hor bat borta batetan, eta horak usiki zian española igaraitian zankotik, hor haren kontre aski onsa defendiatu faltaz, bertze egun batez españolak hor hura bera ediren zian borta hartan berian lo zantzala eta ezpata baitzian bere saihetsian, idokirik eta buluzirik bere magiñatik, eta bere furreuotik, hura hil zian, ezpata kolpu bat emanik, eta gero ikhusi zinian hora hilik, edo hiltzen, erran zioan horari, bere lenguajian, españolez, «*Inimigos tienes, é dormes*», erran nahi baita gure lenguajian, euskaraz, «*Etsaiak ukhen eta lo egiten duk*».

Arrazoin zian españolak hala erraitera horari, zeren etsaiak dutianak, ezpaitu behar lo egin, baina bai egon iratzarri, zoin aldetik jinen den egunaz, edo gauaz, haren atakatzera» (RIEV, III, 576 or.).

Aritx.-Berau ikusi nuen ezkerro
 Da ene pentsamentua,
 Zeruetao gloriagaiti.
 Iritzeari mundua.
 Desiertura juango naiz ni
 Egiten penitentzia,
 Ene jana ta ene edana,
 Urarekin ogia.

Grac.-Gure mutil au izango jaku
 Santu guztiz andia,
 Alboan falta dakionian
 Kuartiloko ontzia.
 Aritxabaltxo gurea,
 Zezen-toreadorea,
 Penitentzia egite ori
 Ez dok intxaur-saltsea.

Chat.-Anteojoak ibini eizke,
 Txarlesikotxo laztana;
 Esan egidak zer misterio
 Etorri jakun geugana.

Gabr.-Aren aoko berba dulzea
 Aditu neban puntuan,
 Sentidu neban argi andi bat
 Neure biotz barruan.
 Artzain ignorantea nintzan,
 Biurtu naiz sabio;
 Ene ustez, mundu guztiak
 Eztau zuri bat balio.

Grac.-Parabolok esan franko
 Gabrieliko gureak;
 Biar goizeko beste alderuntz
 Itzuliko jok aizeak.
 Beistegiko Gabriel,
 Kafaberan kaskabel,
 Lindo mozo despatxatzeko
 De vino blanco un pichel.
 Sekula iñok eztau ikusi
 Onereango konturik.
 Ezta posible eztaodela
 Ene lagunak ordirik.
 Ez al dezu dijeridu
 Arratsaldeko salsea?

Txakolin orrek turbadu deutsu
 Begietako bistea?
 Sermonadore barri orri
 Egon naizako begira;
 Ori da "Buru-motz", Oñatiko
 Peru Jainkoen mutila.
 Kasi buruan ilerik etxok,
 Diranak ere bakararak.

.....

Gure burloi itxita, orain
 Biurtu gaitezen atzera.
 Zertara jakin gura genduke
 Zatozen gure artera.

Gabr.-Bateti ene biotza poz da,
 Besteti dabil ikara.
 Ezkutaria, konbeni bada,
 Esan egizu: Nor zara?

Angel.-Ni naiz zeruetako
 Jaunaren angerua,
 Dakardena zeruti
 Barri deseada.
 Atsegin ar ezazu,
 Belengo pastoreak,
 Iditen(irekitzen) asi dira
 Zeruko portaleak.
 Donzella bateganik
 Jaio dan infanteak
 Zeruko Jaunarekin
 Egin ditu bakeak.
 Donzella santa onek
 Izena dau Maria.
 Erakutsiko deutsu
 Jaio dan eguzkia.
 Belengo portalean,
 Baturik oxalean(oihalean),
 Kumearen ordeaz,
 Daratza(etzanik dago: etzan-en
 sintetikoak) pesebrean.

.....

Literatur textua : Aita Mendibururi egindako kartatik

"Aita nerea, badakit, eta hori aspalditxo da, arazó andie-
tan zabiltzalá, argitarátzeko libru bat, Jesusen biotzarékiko
debozioari dagokaná. Jakiñ ez ezen irakurri ere badet óarrez
(arretaz, ohartuki), ta árretaz zure eskuskribatua: eta ikusiaz,
ta erabilliaz, are goiágo ezagutu det lan onén anditasuna. Gaia-
ri banagoka(banagokio) batétik, eta béstetik, hizkúntzari, ba-
derizat(badut uste) gezurtátzen ditutzulá Erdáldunen, ta Euskál-
dunen ustéketa teharrak, ta desegiten, ta ay-onátzen(ustu, alde-
ragin) guzien lausóak, ta llilluramenduak.

39.

Béstenaz(bestalde) banagóka zure hitzkuntzari, len ere
baño obekiágo(ikusten dut) aldé óietako Euskáldunen itsumendea,
zeñe in darasatén, éztala gure Euskéra, gauzá andi, mee, goi di-
ranak adirázteko. Oná bertán guzien gezurtámena, zure libru
Euskéraz ain garbiró moldatuan. Esán biezat nork-nai, zenbat
zor díotén zure Euskéra onék, beste hor dabilván hizkúnde-
en náspillai? Esán begit, zenetan Jesusen biotzarékiko debozióren
gáia obetó, ederkiágo, gozoroágo berezia dagoán, zuzendúá ta
apainduá? Gaiak berak eztia du, ta alderdi guztietatik eztia
dárota arregaz hitzegiteko eztá munduan gure Euskéra bézaiñ hiz-
kuntza itsáskorrago, eztiágo, gozoágorik: eta egia onén ikusbi-
dea zure libru hau izango da. Baiñan lenbiziko sáioak onelakoak
diranean, esan biezatet, gerókoak nolakóak izangó diradén,
ikusiaz, ekiñáz, landuéz, ateráko dirának.

...///...

Literatur textua

"Euskeraren Berri Onak" liburutik: Auspoa 37,60-65 orrialdeak.

BESTE IZKUNDEEN ALDEAN EUSKARA

Noiz eta nondik edo nola gure euskera onontz etorri zan, nork daki? Zerutik, edo Jaungoikoagandik, gizonen asmazio gabe orien gañeko gauza bezala etorri zala, Euskarak berak bere era eder ta armonia paregabeñ ondo seguru esaten edo adierazotzen du. Beste izkunde edo lengoajeak, nork daki nastu ta batera ta bestera nola ibilli diran: Euskera, Jainkoak nai-ta, menditarte oietan beti nasgabe, beti garbi, beti seguru beregan gorde izandu da.

Izkunde estimatu oiek biak ere (griegoak eta latiñak) beren oreñak edo tatxak bazituzten len; baña gero, asko-jakiñen artean oi dana, egunero ta obeto polikitu ta apañduaz joan dira. Orañ dakukana da, jakintsuen ta jakinzaleen izkera edo lengoajeak latiña ta griegoa dirala:

Gure euskerak bazter oietan orrelako gizaseme andien patu onik izan eztu. Baña latin ta griegoak asko-jakiñen ditxa ta gloria ori izan badute, bere modura marabilla txikiago ezta, baizik miragarritzko prodijio andiago, euskera, soll-soll, bakarrik edo nik eztakit nola, bizirik ainbeste sekuletan egon dan ta dagoen: añ berez ta beregan, añ argi ta garbi, bere erio ta arerio guzien damu gorri gaixtoan badere. Alere asko, egieki, euskera galdu da. Baña ori ezta euskararen, ezpada euskaldunen desonra: bada ~~no~~iek polikitu, apañdu ta edertu bearrean, lotsarik gabe berak beren nagitasunez itxustu, larrutu ta desegin izan dute.

41.

Baña, gure probetxo on askoren animak salbatzeko, euskarak burua jasotzea Jainkoak nai du: gure baserrietan jende prestuak dirauten artean, euskarak iraungo du. Esan oi dana: oiei lepoa ebaki edo bizia kendu gabe, euskara ezin utzi edo kendu diteke. Jaungoikoaren borondate jakiña da, aren fede ta legeko misterio ezkutatu ta dotriña salbatzeko bear dana, sazerdote jaunen ministro sagraduetan, euskeraz baizik emen egin ta esan bear ez dala. Ta lengo aitzakiarik orañ edolarik ez dute askok: bada Aita Manuel Larramendik neke gogor ta estudio esan al baño andiagorekin, ezin izango ta ezin egingo zana bere Artean egiñik, eziñak ta nekeak lazki garaitu zituen, ta ori ta bere iztegi edo dizionarioa, maisuak bezala, emen dizkigu.

nagusiarekin le saluda. Berrogeitahamar minutu. Comienza a llover suavemente sobre la ciudad, una lluvia casi imperceptible pero que moja amigos. La temperatura en la Avenida de España es de quince grados. Azken odol tanto ureztatuak. Cuando en el reloj de nuestros estudios son exactamente las ocho horas cincuenta y tres minutos. Berrogeitahamairu minutu, berriz ere besapetik eta izterretatik helduaz airean altxatzen hautenean.

BOZ 1 - AQUI NO SE TRAE A NADIE POR CASUALIDAD.

Berrogeitahamabost minutu.

Hospitaleko depositoaren marmorezko mahai baten gainean jarri haute. Izera gainetik hire gorputzaren formen itzala sumatzen da. Hire hirurogeitahamabi kiloak harrizkoak bihurtu dituk. Hire ehun eta larogei zentimetroek, zentimetroren bat gehiago irabazi ditek. Berrogeitahemezortzi minutu pasa dituk. Ascensores Ismo Hispaniako enkargatuak Preguntan por ti esaten zioke hire anaiari.

Kontxako barandado zuria. Hotel de Londres y de Inglaterraren edifizio zuria. Haren kupula gainean ageri den lur kolorezko bola handia. Bola janzten duten adreilu batzuk falta direla ageri da.

It turns the earth
It turns with its trees... its gardens... its
houses
It turns with its great pools of blood.

Donostia 1974

eta milagroac eguitea: icas dezagula, dio, bihotz one-coak, ta humillac izatea. Humiltasunic ez duenac edo gauza anditzat bere burua dadukanac, ez du Jesusen Bihotza ciñez, eta ongui maitatceco, bear den virtuteric.

2. Ba lizaque, ez daquizula ere cer den, ceruco bideraco escatcen zaitzun humiltasuna, edo cere burua ecer ecean iduquitze hau. Ascoc uste dute, ezagutu ez-queru bere ecer-eza, edo utsqueria, bai dutela bear duten gucia: baña orretaraco ez dute eraindic assiera on bat besteric; asco gueiago bear dute, bear bezain humillac izateco. Onelacoa izain (1) cera, nai badezu, zuc ezagutcen dezun cere ecer-eza, ezagu dezaten, beste, zure berria dutenac: ta izan zaitecen, esca zagozu cere Jaunari, dizula (2), ner ceran ezagutceko bear dezun arguia. Argui onequin beguira zazu bein ta ascotan cere bihotzaren bazter ta zoco gucietara: ecusi zazu ongui cer, edo nolacoa izandu ceran, edo certarako ciñaquean, ez pa cenduzca, zaduzkan bezala, Jesus onac bere escutik.

3. Ez da cer beguiratu besteren gauzai; nai ba dezu, izango dezu cer eguiten, cere burua ecus, ta ezagutce onetan. Cere uts-eguiteai beguira ba zaude, ez diezu beguiratce luceric eguingo besterenai. Ecusten dezunean besteren gauza gaisto larriren bat, ohar zaitez, larriagoac eguiñen cenituqueala, zor ez pa cenio cere Jaunari, eman dizun laguntza, ta grazia.

(1) *Izain*: izango.

(2) *Dizula*: eman dezaizula.

4. Ez dezazula cere gauzaric aguertu. Onac ba dituzu, gorde itzatzu, horien balioa, ta gueiago zuri emateco dagoen Jaun-arentzat. Horiec besteri aguer-tceac, bihotz-aren antuste, edo arrotasun gaistoa besteric ecarrico ez dizu. Ez dezu cer ibilli, eceri ez dago-canean, gaistoa cerala, zu bezalacoric ez dela amaren sabeletic atera, ez liquezula niork zuri beguiratu behar, ta onelako gauzak esaten: bada orrelako orduetan, humiltasuna billatu bearrean, beren buruac billatcen dituzte ascoc.

5. Cere charqueria, edo utsqueria ezagutu ezque-ro esan bear diozu Jaunari, diela (3) besteai ere, zu nor ceran ezagutceco bear duten arguia: bada ecertan cere burua ez daducazuna, ta humilla izateco, ceran bezelacotzat ezagutua izatea, onzat artu bear dezu.

6. Bere burua ezagutua dadukana ez da asserre-tcen, essaten, edo eguiten bazajio, nai ez luquean gauza-ren bat: ba daqui halabaña, ez dela, bere charqueri-ac-quin metezia, edo irabacia ez daducanic. Eguiten zaiz-quitzunac artu bear dituzu arpegui garbiarequin, ta bihotcean suric ez dezula; edo barrena berotcera do-aquizula, ecusten ba dezu, oro-zaitez bereala, zor zai-tzunaz, edo cere gaistaqueri-acquin irabacia daducazun seculako suaz; eta artu zazu su haren alde, neque pisca hori. Esca zagozu Jaincoari, diola, eman dizunari, bear

(3) *Diela*: eman dizaiela.

Eta nola ni partida bezala bainaiz, zeren hark bere denboran manaiatu (manejatu), eta bere gomendioan (errekomendazio, ardura) iduki zuen bathaio-harrian errezipitua baitut ene bathaioko ur saindua; hargatik bada orai aiphaturikako gauzen frogantzatzat ekharriko dut AXULAR beraren obra, zeren Hugo Kardinalaren arauera, ofizialek bere obretan kausituko baitute bere laudamena: "Ipsi artifices in suis operibus laudabuntur, et nunc, et in futurum." (Hug. Card.) Lyrak ere gauza bera dio: "Artifices laudantur ex operibus manuum suarum, quando sunt artificiose facta." Ofizialek bere eskuetako obra ongi eginetik laudatzen tuztela (dituztela); hartarakotz bada orai ezta ikhustea baizik hunek egin zuen liburu ttipi handia, bigarren Thomas-a Khempis Eskual Herrikoa, guztia sententziaz, eta zuhurtziaz bethea; dotrinan hagitz (asko) katolikoa, eta bokhantzez Ciceronen parekoa, zeren autorarentzat ahal ditekenez frogantzarik hoberena baita obra bera. Senecak dioen bezala: "Maxima oratoris laus oratio ipsa". Halakotz (halaz) beraz, esperantza dut, hura irakurri ondoan erranen duzula Salvianok bertze liburu batez errar zuena: "Legi librum, quem transmisisti, stylo brevem, lectione expeditum, instructione perfectum". (Salvian. in Epist. ad Eustachium). Irakurri duzula liburu bat, pluma eta iskribu gutitan hanbat arrosain eder, eta autoritate halto (beldur gabe, garai, goiko), Theologiaren mamia hitz gutiz, eta laburtzki aditzera emaiten darozkiguna (dizkiguna); eta hala merezi duela dirudi derragun (esan dezagun)

Eremu gutitan, lur paporra (apurra) xerrenda poxin (apur, zati) batean primeza (primantza, ondare edo herentzia eskubide) aberats bat utzi darokula (digu) egiazki, hain gutiziagarria (desiragarria), eta zaphortsua (gozoa), jende suerte guztien artean borondate onaz osoki onhetsia eta bihotz katoliko guztiez laudatua eta hala letradunez edo estudiantuez, nola estudiantugabez ongi errezipitua: non batzuek, eta bertzeak bethatzen, (betetzen, asetzen), eta kontentatzen baititu Elizako Dotoretarik, eskritura saindutik, eta Theologiaren bidez, atheratzen tuen (dituen) arrosainamendu zuzenez, eta oderrez: bai halaber berotzen den bihotzik hotzema ere? bere bokhantza samurraz, eta izpiritu khartsuaz

Haren ahotik ilkhi zen ezta guztien gozetasuna iragaiten duen dotrina. Hala bada, ene arrosainamenduaren frogantzatzat eztut nahi ekharri bertze arrosainik ez frogarik, baizik irakur dezazun Axularren obra eta irakurri eta ondoan, nahi zinituzket entzun, ea zer diozun, zeren baitakit, erranen duzula nik diodana egia dela". (Eskuararen ethorkia; Joannes Etxeberri Saraokoaren Lan Hautatuak, 122-124 or. 11-12)

Literatur textuak

(Baserritarrak, euskara onaren maisuak):

Maisu Juan.- (Peru Abarkari)... Gauza batek ikaratuten nau zugar, zein ederto euskera berba egiten dozun, eskolarik euki бага. Nik ezin dot, irakurlante andia izanda bere. Bati baño geiagori entzun deusatz, baserritarretan daguala euskera garbija; Gaztelan izan garceanok ta uri barruetakoak erdera askogaz nastetan dogula euskerea... Gure erriko kuriari entzun deusatz buruba ausita bere ezin dabela sermoe bat euskera ondo imini. Nik erakutsiko deusadaz zuri ikasten deusadazanak.

Peru.- Maisu Juan; nik eztatkit beste euskerarik neure gu-raso ta auzokuei entzunda ikasi deuscedana baño, ta egizu on-duen deritxazuna..." (Kuliska Sorta 13-14, 68 or.)

(Ola-Gizonak) Ola - fabrika

Peru.- ...Eldu gara olara, ta euko dogu zer ikusi ta zeri berba egin.

M. Juan.- Jesus, ¿ze jente modu da ura? Impreiñuba(Infer-nua) dirudi. Ze suba ta gaarrak! Ze erremienta ta toki tristiak! Gizonen itxurarik eztaukee emen dakustazanok. Ezteuskube agur bat bere egiten. Eztaukee arpegijan baltzitu bagako(gabeko) gauzarik.

Peru.- Maisu Juan: ¿zer uste zenduban emen ediro(aurkitu)? Gizon ederto apaindubak? Begiratu egijezu ondo buruti biatzeta-ra: eztabe agiri ez begi, ez betulerik(betile) baltzaren baltzaz: ederrak dira maurubak oncen aldian. Kapela igartu ta erdikin bat buruban, zapi kedartu bat bekoki erdiraño izerdija artu ta suba-ren berotasuna arinduteko. Obrera(ferrerietako langileon kami-soia) uts, idunian(lepoan) lotuba; ezta zer eskatu jakerik, ez kaltzerdi, ez abarka, ez ta prakarik bere. Oera etzuteko(etzate-ko) ta jagiteko(jaikitze) eztaukee nekerik zer artu.

M. Juan.- Ori bada; eta ¿nungoak dira gizon oneek?

Peru.- Bizkaitar garbijak, odolian zuri ezer zor ezteutsu-benak.

M. Juan.- ¿zenbat opiziale dira, ta zer aloger(jornala) emoten jakee?

Peru.- Dira lau biargiñ(langile): Ijelia, Urtzalla bi ta Gatzamallia. Alogera ainbestekua da; baña bai ondo irabazija. Ijeliak darua biarsari edo aloger geijago, ta onek izan daruaz egunekuaz ostian, eskupeko edo atsegin sarijak.

SERMOIA GURASOEN ETA UMEEN ONERAKO:

Egia esateko, neure kristinauak, zer egon leiteke munduan penagarriagorik edo minberagorik biotz batentzat, iru edo lau seme-alaba edo geiago nekez azi dituan guraso zaar, kansau, ezertako ez bat, areen esker txarrean ta lotsa gaiztoan ikustea baino?

Ia edadean jausita, zaartuta, kansauta, sepultura bidean dagoan gurasoa; izerdi askogaz ta nekez azi dituan sabeleko prutuak, bere semeak edo alabeak gaizki tratetea da, duda bagarik, pena andietati ez txikiena.

Ume batak kasurik egiten ez deutsala; besteak lotsa ta errespetoa galduten deutsala; besteak begirature on bat egiten ez deutsala; bestea agur bat egitera, inoz gertuten ez jakola; besteak berba bat esan orduko, erremuskadeagaz (1) atzera sartuten deutsala; besteak, gurasoak jaaten daben kopauari (2) asko deritxola; besteak, ezetan bere obeidu gura ez deutsala; besteak, auziak ta naibagaak etxera ekarten deustazala;

(1) *Erremuskada*: marmari.

(2) *Kopau*: mokau.

beste semea edo alabea Justiziak kartzelaan daukala; diñot, neure kristinauak, menturaz ez dagoala luurraren gainean guraso batentzat pena garratzagorik, atsekaba mingotxagorik (3), naibage minaagorik ta bizi izateko gogaitgarriagorik (4), bere nekez azi dituan umeak modu onetan zaartzan berari erantzutea baino.

Guraso batek ernegeetako, arimati negar egiteko, biotza erdi bi egiteko, burua amaituteko, ta zeruari eriotzea eskatuteko penea da au. "Umeak azi ditut —dino alako guraso triste errukarriak—, ta eurak dira neure zaartzako penarik andiena. Umeak azi ditut, neure zaartzako pozgarrizat. Ta nire poza biurtu da neure biotzeko mingotxasun nausi izatera. Umeak azi ditut, nekez ta penaz, neure despeideengo eguneen arrimugarritzat. Ta eurak dira, egunean egunean ta orduan orduan, bizitzeagaz desesperau eragiten deusteenak. Eurak dira, ni bastartuta, sobrauta naukeenak".

Ez dauka guraso penauak luurraren gainean nora begiratu, bere umeetati atsekabea ta penea artu bagarik. Ez da gauza barria, guraso sobraak, tertzio atan bere burua ikusita, egunean milla bidao ta maldizinoe umeai ezartea. Bada egunero dauka ume bateganik albista txarra, besteaganik injuria, besteaganik gosea, ta guztietati illgarria ta mingarria.

(3) *Minotx*: mingarri, azaratu.

(4) *Gogaitgarria*: azpogaitza.

LITERATUR TESTUAK

AZTIAK ETA SORGINAK:

... Aztien izena ematen zate, lurpean ezkutaturik dauden gauzak ekusten dituela esan oi dan aek. Ez da onelako gauzak etsaiaren laguntza gabe ekusi ditzakea. Ala ere, ibilli oi dira zenbait, aztien edo sorgiñen ostpena (1) duen atso gezurtien billa, lurpeko ondasunak, edo bestela ezkutatu zaizten gauzak arkitzeko. Au da zorakeri andia, eta Obispo jaunari, edo Inkisizioari aditzera eman bear zaiona; baiña nola gauz oek gertatu oi diran ez jakinēan, ez dira gaztigatzen iñora. Kristaua, utzi izatzu zorakeri oek ("Erakusaldiak", II. 21.or.; K. Etxenagusia: Euskal Idazleen Lorategia, 74 or.)

SINISKERIAK:

Begira, zakurren adia (2), edo ezkillaren ots illuna adituta, esan dezun: "laster ilko da norbait". Nork si-

(1) *Ostpen*: ospe (fama).

(2) *Adia*: zaunka, hotsa, intziria.

nistu dezake, onelako zentzugabekeriak aditzen dirala erri askotan? Zakurrak eta ezkillak ez due ezaguera-rik, eta ezin adirazi dezakee orrelako gauzarik. Gaiñera Jainkoa beregan gorderik daukan gauza da noiz ilko dan bakoitza. (Ibid. 21-22.or.; K. Etxenagusia, ib. 75 or.)

EDANAREN ONDOREN GAISTO EDO KALTEAK:

Edanerako makurtasunetik jaiotzen dan 5-garren ondoren gaisto edo kaltea da, guzien farragarri, edo obeto esateko, guzien lotsagarri egitea; edanak eragiten ditu, alabaiña, ta erasaten gauza lotsagarriak. Argatik Konzilio batean esaten da: orditzea Kristabarentzat gauz itsusi ta lotsagarria dala. "Ebrietas dedecus est cuique Chrtiano" (Conc. Aquisg.).

Noe, Eskritura Santak esaten digunaz batean, zan Jaunaren adiskide andia, bere adiñagatik, bere bizitza ta oitura onagatik gizon guziz beneragarri: seieun urte urarekin igaro ondoan ipiñi zuan mastia, egin zuan ardoa, ta uura bezala zalako ustean, edan zuan bear baiño geiago, ta galdu zuan bere ezaguera. Edanaren kontua: seieun urtean ain beneragarria izan zan gizona jartzen da guzia erauntzirik, agerturik, ta lotsatzeko eran, ta bere umeetatik batzuek iseka (1) egiten dioela. Emendik etorri zan gero Noeren asetrea bere ume lotsagabe oen kontra; emendik ume oek, ta oen jatorria

(1) *Iseka*: burla.

Uriko aberatsenak beren lurak gari-bikor (1) batzuekatik saltzen zituzten, gero etxean ezkutuan ogia egin-da, edo gal-ale gordiña jateko. Edozein apukogatik (2) etxeetan sartu, pertsonak il, eta zegoana berekin zera-maten. Okellura joanda, zimaurrek likitsenak, ubal-pus-ka zarrak, belar ustelduak jaten zituzten.

Aide maiteenak, adiskide kutunenak elkarri eraso-tzen zioten, zer-janen bat zuela igerri ezkerro. Inñori ere barkatzen etzitzaien, amorratzen zerabilzkieen gosea zer-bait kentzearren.

Baiña zenbataraiño gosea sartu zan jakiteko, Ma-ria zeritzun emakume batek egiña aditzea asko da:

Emakume au, etxe oneko alaba eta guriro azia zan. Bere zorigaiztoan beste asko bezela, Paskoa egitera, Jerusalem-en sartu zan, eta zeraman guzi-guzia bereala kendu zioten. Miñaren miñez askoak esan ziezten, ase-rrezazota, il zezaten; eta ikusirik, ala-ere iltzen etzutela, bularreko bere aurra eskuetan artuta, esan zion: "Zo-rigaiztoko aurra, zertako zaitut? ez-izan (3) izugarri oietan izateko? goseak iltzeko edo etsairik gogorrenen eskuetan jartzeko?"... Au esanda, lepoa ebaki zion, eta burrunzian erreta, erdia jan zuen, eta gaiñerakoa berrizko gorde zuen.

(1) *Gari-bikor*: gari ale.

(2) *Apuko*: atxakia.

(3) *Ez-izan*: behar.

Besteak aragi-errearen usaia artu zuten; etxean sar-tu zitzaiozkan, eta ezpata bularrean ipiñi zioten, zeuka-na eman zizaien. "Nik zati bat gorde dizutet", esan zien, eta aur erdi-jana aurrera ekarri zuen. Au ikusi zutenean, aldegin nai ziotelako, esan zien: "Jan dezake-zute, bai; bada, ez emakume bat baiño begiratuagoak, ez ama bat baiño biguñagoak izango zerate". Arri-egi-ñik iges egin zuten.

Gertaera izugarri ez-aditu au Uri guzian barreatu zan, eta barrungoak ez ezen kanpokoak ere ikaratu zi-ran. Onela bete ziran, Jesus-ek esandako itz oiek: "Eto-rriko da eguna, zorionekotzat artuko dana aurririk izan ez duen emakumea, eta esnerik eman gabeko bularra". ("Testamentu berriko kondaira edo historia". Bilbao 1957. 236-238 or.; K. Etxenagusia: Euskal Idazleen Lorategia 131-133 or.).

LITERATUR TESTUAK

ZEZEN-JOKO ARRIGARRI BAT AMEZKETAKO PLAZAN:

“Baso abereakiko indarleietan (1) ere, gaiñ-gaiñekoak dira Gipuzkoatarrak.

Amezketako plazan S. Bartolome arratsalde batean Erri-zezena jokatzeko zebilela, esan zukean Ataungo etxejaun Arzelus deitzen zitzaionak, ezen, beraren errian ba zala emezortzi urte bete bageko mutila, plazan zebillen zezen ari adarretatik itsatsirik buruaz lurra jo-erazoko ziona.

Erronka andi au zezen-jabearen belarrietara iritsi zanean, eman omen zion arpegi Arzelus jaunari, ta biak gizon prestu gisa egin omen zuten apustua bostna onza

(1) *Indarleia, Indarlehia*: indar-froga.

urre bigaramon arratsaldean, plaza berean, zezen arekin Arzelus-ek ifintzen zeban mutillak jokatzeko.

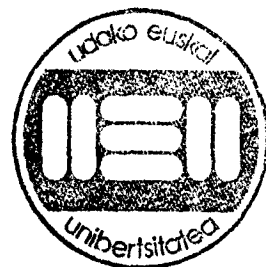
Ordurako ba zukean Arzelus jaunak entzueren, ba zala beraren Errian mutila, “Amilleta” deitzen zaion etxe batean, basa-beiak ankatik eldu ta ardia bezala gelditurik, esnea edan oi ziena, nai zeban guztian; baita ere, bestek ezin atzeman zituen sasi-bei ta idisko izuak, adarretatik oratu (2) eta menderatu oi zituela.

Uste oso onetan apustua egin izan zeban bezala, bertatik joan zatekean gabaz Amilletara, mutilaren eske; eta beraren gurasoak esan omen zioten, ezik, etzala gabaz etxeratzen, neguko elurte andietan baizik; eta nola etzezan txabolarik eta etzanleku jakinik ere, alper-alperrik irtetea zala beraren billa, alik eta eguna argitu artean.

Atera omen ziran, bada goiz-alderontz mutilaren eske, beraren aita, anaia bat, eta Arzelus jauna. Oen ojuktara agertu omen zan, noizbaiten ere, baso illun batetik; baiñan ikusi zebanean Arzelus gizon arrotza, onen ondora ez omen zeban alderatu nai inolako moduz ere. Geroenean ere, aitak eta anaiak ondo esanaren bidez limurtu (3) omen zuten ekartea berentaronantz, zer esan nai zioten aditzera; eta entzun zebanean Erri-

(2) *Oratu*: haldu.

(3) *Limurtu*: zuritu, konbentzitu.

Literatur textua

Belharrez

Aitak. Ez-da aski belharra izatea; belhar ona behar da.

Belhar usaindu, edo erdi ustelak, hobeak dira ongarrirako (simaurretarako) ezenetz(eta ez) azienda bazkatzeko.

Halakoak azienden galgarri dira.

Urak jorik, herrautsarekin gelditu den belharretik begira zatzu(gorde itzazu) zure abereak. Osasuna gal lezaket, eta hobeiki atherako zare, gutiago bazka emanik ere,garbitik emanez.

Belhar ephaiteko(ebakitzeko) arorik hobeena da lore bethean, hazia egin aitzinean.

Zohitzera(heltzen) uzten bada hazia, belharrak galtzen du bere indarraren erdia.

Semeak. Erne egoteko da beraz belhartzetan(sega garaian).

Aitak. Bai, eta nihork uste duen baino erneago.

Semeak. Etzait bada iduritzen hanbat erran-nahi duela.

Aitak. Zorokeria: gez-otho da bada ageri den gauza haziak, onthu denean, belharrari khendu dioela bere gozorik hobeena? ¿Ogi zohiaren(gari helduaren) lastoa, ala ogi burutu-gabearena(oraino galbururik ez duena) othe laizteke(litzateke) goriago (hobe, aberatsago) bazkatzat?

Jatorrizkoa

1. Ahaide delezius huntan bi berset gei tit khantatü
Ene bizitze mulde gaitze münd'orori deklaratu:
Ihün sos bat ebatsi gabe ez eskandalik txerkatü,
Hamar urtheren galeretan nahi ükhen naie sarthü.
2. Ebili nüzü kharriketan, ene bidaje handitan
Amorioz nindaguelarik xarmagarrien huñetan,
Ixterbegiak zaudelarik eia nun sarthüren nintzan,
Bena haien ororen gatik, ni maitiaren lekhian.
3. Zelietao Jinko Jauna, zütaz nüzü estonatzen
Zerentako hain desbardin gütüzün heben egiten;
Batak indarrik gabe, bestiak zentzu gabe, bethi praube
/ agitzen
Mündü huntatik bestila baiko han denak gira bardintzen.
4. Jinkuak madarika beza Gaztalondo Topetia
Eta neskatila praubetan amorio ezartia!
Batetan ezarri nilakoz, izan niz desprimütia,
Egüzaitak egin zereitan ordeñiaren haustia.

Gipuzkera

1. Doinu atsegingarri hontan bertsoz nahi nuke kantatu
Nere bizimodu tristea jendeari deklaratu:
Inori xox bat kendu gabe ez eskandalu bilatu
Hamar urteko galeretan nahi izan naute sartu.
2. Ibili nauzu bazterretan, nere bidaje handitan
Amodioz nengoelarik kuttunarekin hizketan,
Nere etsaiek zeudelarik ia nun sartuko nintzan;
Baina, haiek guztiak gatik, ni maitiaren tokian.
3. Zeruetako Jaungoikoa zutzaz naiz zinez harritzen,
Zergatik hain desberdin danok gaituzu hemen egiten;
Ahulak eta zentzu gabeak pobretasunez bizitzen
Mundu hontatik besteratuz gera guziok berdintzen.
4. Jainkoak madarika beza Gaztalondo Topetia,
Baita neskatila pobretan maitetasuna jartzia!
Horregatik galdu baitut nik oinorde eskubidia,
Aitajaunak puskatu zidan testamentu agiria.

ZALDI BATEN BIZITZA

*Orra sei bertso kale-
-garbitzalleari,
zeña bere izenez
dan Jose Mari:
erreza lezazkike
iru Ave Mari,
indarra etortzeko
zaldi zuriari,
animali ori
urriki zait neri,
falta du ugari
egoteko guri,
kartoyakin egiña
dala dirudi.*

*Goizero bear diyo
eraso lanari,
zikiriak bildu arte
erri danari:
berriz ere obeto
bizi ez danari
nabarbenduko zaizka
ezurrak ugari:
ez naiz txantxaz ari
eta, Joxe Mari,
zaldi gaixoari
nai aña janari*

*eman zayozu, ea
jartzen dan lori.*

*Dago eskeletuen
itxurak arturik,
diña jan ezak dauka
orrela galdurik;
gnola ez dago egongo
oso argaldurik,
irukitzen badute
askotan baraurik?
zaldi orri nik
ez det esperorik
ezer ikusterik
ezurrak besterik,
ez du beintzat izango
odol-golperik.*

*Lana sobra du bañan
janaria falta,
urrikigarria da
dakarren planta;
gaixoak ez lezake
luzaro aguantan,
flakiarekin ezin
mugitu du anka,
pentzu gutxi jan ta
kalean jiraka,
gaizki bizi da ta
indarrik ez daka,*

Literatur textua

Nere etxea

1. Ikhesten duzu goizean,
argia hasten denean,
menditto baten gainean
etxe ttikitto aintzin(1)xuri bat
lau haitz handiren artean,
ithurritto bat aldean,
xakur xuri bat atxean?
Han bizi naiz ni pakean.
2. Nahiz ez den gaztelua
maite dut nik sor-lekhua
aiten aitek hautatua;
Etzetik kanpo zait iduritzen
nonbait naizela galdua;
nola han bainatzen sortua,
han dut utziko mundua,
galtzen ez badut zentzua.
3. Ez da lurtean gizonik
erregerik ez printzerik
ni baino hobeki denik;
badut andrea, badut semea
badut alaba ere nik;
osasun ona batetik,
ontasun aski bertzetik,
zer nahiko dut bertzerik?
4. Goizean hasiz lanean;
arratsa heldu denean,
nausia naiz mahaietan;
giritino bat ona dut hartu
nik emaztea hartzean,
ez du mehe(2) egunean
sartuko uste gabea
xingar(3)-ezurrik eltzean
5. Etxean ditut nereak,
akhilo(4), haitzur, goldeak,
uztarri eta hedeak;
jazko(5) bihie(6) ditut oraino
zoko guziak betheak,
nola iragan(7) urtheak
emaiten badu bertzeak
ez gaitu hilen goseak
6. Landako hiru behiak
esnez hanpatu(8) dithiak
aratze(9) eta ergiak(10),
bi idi handi kopetazuri
bizkar beltz adar handiak,
zikiro(11), bildots guriak,
ahuntzak eta ardiak,
nereak dire guziak.
7. Ez dugu behar lurtean
aise bizirik etxean,
utzi laguna gabea;
iende-beharrek ez dute iotzen
gure etxeko atxean,
non ez duten mahaietan,
othuntz(12)-ordua denean
lekhua gure aldean.
8. Piarres nere semea,
nahiz oraino gaztea,
da mutiko bat ernea;
goizean goizik bazken(13) erdira
badarama arthalea;
baitu nere egitea,
segituz nere bidea
ez du galduko etxea.

BASERRIKO JAUN BATEN BIZITZA

.....
¡O, ene baserriko bakartadetxo!
Zu zaitut neure poz ta atsegiñ osoa,
Nire adimenaren eskola aundia,
Arimako onaren leku egokia;
¡Sentidu guztientzat ze gozagarriak
Eskinten deustazuzan noizik beñ barriak!
 (Olerkiak, 1956, 93-94 or.)

AGUR, UME

Lora eder bat atzo zan ta gaur da zimela,
Atzo zan nire poza ta gaur jat naigabea;
Atzo zan nire etxe au agaz (1) uda barria,
Gaur bera бага (2) au jat negu baltz illunpea.
 (Olerkiak, 1956, 161-162 or.)

ANJELA

Sabel au daukat laba bat legez (3) gori-goritan
Garrak kanpora urten (4) nai eta eziñ urten;
Ok (5) egiten deust eztarrian ta larriak legez
Suzko boladak asi bearko dot botaten.

-
- (1) Agaz: harekin.
 (2) Baga: gabe.
 (3) Laba bat legez: labe bat bezala.
 (4) Urten: irten.
 (5) Ok: huts, neke, ase-ase.

Urten zaitze nire agotik, suzko errekek,
Urten zaitze estuen estuz enadin ill!;
Urten zaitze, kolkoan zuek zaituedala,
Ito gura, ta ito eziñik, jai! gaur nabill!
Bera izan zan neu legez arte-eder zalea,
Bera liburu asko ebana irakurten;
Nire lumeak eskribietan ebazan letrak,
Berak zituzan borrau ta asko obetuten.
 (Olerkiak, 1956, 166 eta 168 or.)

UDAKO GAU OSGARBI BAT

Zeruak zabaltzen dau
Gabeiko estalkia,
Izarrezko lorakaz
Ornidu ta josia;
Erregiña bat legez
Burdian illargia,
Doa uts urdiñean
Zidar urrez jantzia;
Ederra ete daukan
Ikusteko arpegia,
Billatu nairik dabill
Ibai-saill bat geldia.
Firi-firitxo dator
Aize zirimiria
Zizpiru (6) bigunakaz

-
- (6) Zizpiru: suspirio.

TXUMIN AGIRREREN LITERATURA-TEKNIKA BATZUK

Emakumeen jarduna

"Emakumeak, biziko badira, jarduna nai ta nai ezkoa dabe.

Orregaitik billatu oi ditugu beti autuan, edozein aldetan ta edozer akiakulagaz.

Iturrian, buruko edarriaren zabunak ezin zaindurik eta sudur aurretik bera ta bekokian zear, ituxuraren irudira, ur tanto lodiak datorkoezala; erosketako enparantzan, etxerako bear diran elikatureak erosita gero, otzara zamatua, besoak eten arte~~ga~~ño, ezin jasorik dindilizka daukela; nasa gaiflean, euren umeai bularra emonaz, edo kalearen erdian zabal-zabal, bidezko guztiai bide-aritik ibiltea galeraazoten dagozala; errekan, elizpean, etxe aurrean, leioetan; goizean, arratsaldean edo gauaz, asti apur bat daukan tarte denetan; bik edo lauk, ixilik edo deadarka, deadarka sarri, itz egin bear dabe edozetara ta edonon, noiznai ta edozergaitik.

Norbait iñora joan bada, beste norbait errira etorri bada, urlia erriko gizona edo emakumea erbestean ikusi badabe, galanta badago, gaixorik badabil, eztul txarra badauka, alborengoe badau; auzoan jaiotzea, ez-

-Zer ezkonsari emango zifoke?

-Ja jai: Orixe da galdera polita, Ana Joxepa.

-Ia ba, nik ere ezkongaiak dauzkat eta ..

-Bai, bai, guraso geran aldetik gure umien onari begiratu bear diogu, ta... Baiña gurean eztago zuenean beste diru. Mutil on baten bearra bai: aurtan ere ler egin degu garia jotzen eta iñaurkiñak ekartzen. Bai ba, zartu egin gora ta. Gure Antonek ere, onezkero, irurogeta bosten bat urte izango ditu, senar emazteak eta alabatxo bi bakarrik gaude, ta lanak dira emen.

-Orduan elitzake gaizki etorriko zuentzat gure Iñazio Mari.

-Ez orixe, ez Ana Joxepa; ta biok ulertuko bagiña...

-Uler gaitzen. Tira, zenbat emango diozute zuen alabari?

-Baiña gure etxerako.

-Bai ba, zuenerako. Zenbat?

-Eztakit ba nik ba. Bosteun dukat edo.

-Zer diozu, emakumea? Bosteun dukat Azkarragako alaba zarrenari? Ikatzagakoak ere badu orrenbeste, maizterrak direla gero.

-Ia ba, besteak ere, ezkontzen danean, zerbait izan bearko du ta. Zeuek zenbat emango diozute mutillari?

-Guk zortzireun dukat eta bi etxe-bizitza (bi arrio).

-Ezkabiltz ondo, Ana Joxepa. Zabaletako mutillak nai lituke, gutxienez, milla dukat eta berak ikazkintzan irabazitakoak, bi etxe-bizitza, bi bei, ogei bat ardi, gurdi bat...

-Ezin ulertu geinkez, Mari Batista.

-Ezaldezu nai?

-Nai izatearekin zer daukagu? Milla dukat eta eztakit zenbat ondasun gaiñera eman bear guk, eta zuek bosteuntxo? Izango du Iñazio Marik milla dukatekoa, berak zortzireun eramanda ere.

-Ezta ba zuentzat gauza sundia milla dukat... Ara, zuek milla ta guk zazpireun. Gero ere, zuen mutil ori Azkarragara badator, etxean geldituko dira gure puskak. Eztago geiago zer esanik.

-Zer esanik ez, ostera? Bai, Mari Batista, bai. Au ezta asiera baiño besterik. Eskribauak gure paperak egin orduko zer esan andiak emango dizkigu gaur asi degun autuak. Gaiñera gure Joanesek ondo jakin, ondo ikusi ta ondo neurtu nai izaten ditu seme-laben goraberako gauzak. Ni naiz Zabaletako etxeakoandre, baiña nere senarra beti etxeako jaun, ta berari dagokio Zabaletako gauza guztiak erabakitzea.

-Ba, Joanesek, zenzunezko gizona da ta milla dukat emango dizka semeari.

-Berriz ere? Gogoan artu dezue zeure eskabidea; baiña alperrik zabiltz nerea aztutzen bazaitzu.

-Guk aldegun aia, al degun guzia emango diogu, orra.

-Eztago gaizki esana. Zer Meza entzungo dezue datorren igandean?

-Zortziretakoa nik.

-Emen izango naiz ba, ni ere, Jaungoikoak nai badu, ta agur iganderarte.

-Agur.

Andretxo biak gogamen batekin aldendu ziran: egun artan asi zuten leloari nola bukaera on bat emango zioten.

"Ezta gaitz izango -esaten zuan beretzat Mari Batistak-. Ana Joxepak nai du, igarri diot, eta orrek nai duana egingo da Zabaletan. Baiño askatu bearko du zizkua, bai, Jaungoikoak laguntzen badit. Urre gorritan ekarri bearko ditu mutillak ezkontza-

Literatur textuak

Ondar gorri

Kritikoen eritziz, Lizardiren satirik hoberena agian, "Urte giroak" poemaren zatia da: Udazkena.

Uda-suzko itsaso - baitut ibilli Habiendo recorrido el verano-
gerizpe atsegin bat nuela untzi, -mar de fuego- en nave de rega-
ondoaz legorra yo dit emeki: lada sombra, ella me ha zozobrado
ondarreta bat du, soil eta gorri. lentamente, arribando a un de-
sierto y rojo arenal.

(Itsasoak bai-baitu, urrun-ertzean, (El mar tiene en su orilla le-
urre gorizko bide-goenean, jana, en su límite dorado del
legor bat - odol-uts iñularrean -horizonte, (al cabo de una hir-
Eguzki nondik sar atsedenean...) viente via de oro) una playa
roja-pura sangre al anochecer-
por donde suele el sol ocultar-
se lentamente.

Aingura bota dut Arratsaldean: He echado mi ancla al atarde-
oña dut ezarri Udazkenean... cer(en la tarde): he posado mi
planta en el Otoño...

Berriro igo nauzu ene mendira, De nuevo he subido a mi monte,
oroigarri zaarrei maitez begira..refrescando en mi memoria amados
Andre Lurrak yaulki ditu igaliak; y antiguos recuerdos. La madre
zurbil dauka arpegia, itzal begiak. tierra ha desprendido sus fru-
tos; tiene pálido el rostro,
anublados los ojos.

Gurdibide bakan-ibil ertzetan A la vera del camino rara vez
untza dago oraindik, nagi, loretan. hollado, aún está, perczosa, la
Or-emenka, lore zimel gañetan, hiedra en flor. Dispersadas en
ingumak ari, gozo miazketan... las flores lacias, las mariposas
Mitxeleta gorri, zarpil egoak: saborean el néctar: rojas maripo-
maitaketa atsotu diranetakoak. sas de ajadas alas, que han en-
vejecido sin amar.

Kemenak uts-eta nekez bainoa, Me falta el brio y subo peno-
zalantza dut zaartu naizelakoa... samente; comienzo a sospechar
Udazkenak aulagotzen dit atsa, que mi vejez llega. El otoño me
orbelak ozenagotzen oin-otsa, debilita el aliento; la hojaras-
aldapak larriagotzen biotza... ca delata con más fuerza el ru-
leenetan ez bezin autsia natza. mor de mis pasos; la cuesta me
oprime más el corazón... Me re-
cuesto más quebrantado que en
otros tiempos.

Arru-beera itzuli nago. Ixurkia Me situo frente a un hondo ba-
basoz ta garoz yantzia: rranco. La vertiente está poblada
noizbait orlegi, gaur nabar basoa; de frondas y helecho. El bosque,
tarteka gorri garoa. en otro tiempo verde, hoy amarillea.
Beste gain erpin bat bazan agiriSe ven ya calvicies de bosque con
leen eze: gaur burni-meatz iduri. rojo helecho por fondo. Allí campea
Lurraren azala erdoitua da, ba otra cumbre verde, que hoy seme-
ala dut odola begietara...? ja mina de hierro. Se ha cubierto
de roña la corteza terrestre, o es que
se agoipa la sangre a mis ojos?

irakurri nituen biak.

De Dorila

"Al prado fue por flores
La muchacha Dorila,
Alegre como el Mayo,
Como las Gracias linda.

Tornó llorando a casa,
Turbada y pensativa,
Mal trenzado el cabello
Y la color perdida.

Pregúntanla qué tiene,
Y ella llora afligida;
Háblanla, no responde;
Ríñenla, no replica.

Pues ¿qué mal será el suyo?
Las señales indican
Que cuando fue por flores
perdió la que tenía."(1).

Zelaian

"Lora billa neskea
larrarantza doa.
Bera loretan lore,
lore gorengoa.

Ene maitea,
zelaiko galpidea!
Larratik itun dator,
itun, bai, neskea.

Minez dozu barrena,
negarrez biotza.
Biotz barruan dozu
arantza zorrotza.

Ene gaixoa,
illun dozu gogoa!
Zeure matrail-lorea
zimelduaz doa.

Lore billa neskea
larrarantza doa.
Lore billa joatean
galdu dau gogoa.

Ene maitea,
zelaiko galpidea!
Loretan lore zanak
galdu dau berea."(2).

(1) J. Meléndez Valdés, Poesías en Biblioteca de Autores españoles 63, Madrid, 1952, pág. 100.

(2) Lauaxeta, D. c., 127. orr.

Literatur textua

Oraihaldia

Orain aldi? Ez aldi, ez une, ez tini. ¿Tiempo presente? Ni tiempo, Orain, esan baiño lén, gero da oraindi ni instante, ni término. El Esan eta berêla, lén: jun zan igesi; ahora, antes de decirlo, es iñork ez duke neurtu, ez geldierazi. todavía luego. Apenas dicho es antes: es huido; nadie puede medirlo, ni detenerlo.

Orain onen ondotik urtika goazi. Vamos lanzados tras de este Txori bat nai eskuan; bost iges doazi! ahora. Queremos un pájaro en Esku soilez aingira uretan nork atzi? mano !Y son idos muchos! Orain au atzi naiez iñork ezin etsi. ¿Quién puede apresar a mano la anguila en el agua? Nadie se resigna queriendo atrapar este ahora.

Lêngoaren oroiak ba digu pozaldi; Nos causa un rato de alegría el recuerdo de lo pasado geroaren usteak iñoiz gaitu argi. do; la esperanza del futuro Oroi, uste... Gaberik nor liteke bizi? alguna vez nos alegra. Recuerdo, esperanza... Quién puede Oiek ditugu gure biziaren erdi. vivir sin ellos? Ellos son la mitad de nuestra vida.

Lêngoaren oroiak ez nau asetzen ni; El recuerdo del pasado no geroaren egonak ba dit bildur aski. me satisface; la espera del Orain au da, nolabait, Jaunaren iduri. futuro me causa bastante miedo. Este presente es, de algún Indar guziz Au nuke bear nik idukri. modo, imagen del Señor. A Este debiera retener yo con todo empeño.

Onek burruka goxo ematen dit neri, Esto me proporciona grata erori ta zutitu, zutitu, erori. lucha, cayéndome y levantándome; levantándome y cayendo. Lu Ari naiz etsi gabe, Israel iduri. me; levantándome y cayendo. Lu Azken indarraldian geldi nadin zuti! cho sin resignarme, semejante a Israel. !Quede yo de pie en el postrer esfuerzo!

Zuk iztazaiña joaz, erren geldi nadi! !Hiriéndome Tú en la corva, Erren bederik, noan, baitut irabazi quede yo cojo! Vaya yo siquie Orain bizi ez dana, ez da beti bizi: ra cojo, pues he ganado. Quien Nakizun orain Oni, naiten bizi beti! no vive ahora, no vive siempre. !Adhiérame a Este presente, para vivir eternamente!

Beti lagun

Non dago? non aut? ez ote da auxo Ire erraiñua ikusten diat neretzat lêngo Tolosa? nere begi ên txingarra; Ez âl dezaket entzun berriro argi biurtu dela niokek mintzo goxo aren otsa? ire ezipaiñen irri-parra. Bego negarra, lurrindu bedi Danteren itzal isillak beude, begian malko mingotsa, betorkit neri ire garra, alâre ez uke nik iregatik bete dezadan azken-aginduz negar egitea, lotsa. eman idaken bearra.

Errodrigo 'txok:

-Zertara, baña, ene ardiak,
zoazte gora ta gora,
Uribarri 'ko larreak baño
obe ustetan iñora?

Barne-abotsak:

-Utzi ardiak joaten
Aloñan-gora Aloñan-bera
naitara bazka ditezten.
Ardi txuriak berak dakite
larre goxoa non duten.

Zeruan aingeruak:

-Uribarri 'ko ardi txuriak:
utzi beko lañoepa.
Aloñan-gora, Aloñan-bera
dago zerutar larrea.
Ez bildur izan arkaitz-arteko
basapiztien erpea.
Elduko da bai zuen atzetik
Errodrigo 'txo ernea...

Lurrean, Oñati 'ko partean

Errodrigo 'ri, doan bezela
mendiratzen artaldea,
nai estu batek eskatzen dio
jarrai-miñez biozpea.

("Arantzazu" poematik, 25-30. or.).

Errodrigo 'txok:

-Ene ardiak, ardi txuriak,
zerk zaramazte or gora?
Neroni ere gogo ixil batek
deitzen dit zure ondora!

Barne-abotsak:

-Joan artzaiak lenbailen
Aloñan-gora Aloñan-bera
ardi txurien ondoren.
Ardi txurien ondoren junda,
larre goxoa arkituren...

Aloñan-gora Aloñan-bera
pozik euskal-artaldea.
Arantzazuko mendian baño
nork arki bazka ohea?
Artzai ta artalde, Euskalerriak
asmatu digu bidea!

1469 'garren urtean agertzen eman
zan elorrigañeko Miraria. Arrezkero
ao-batez, biotz batez, kantatzen datoz

zeruan aingeruak eta lurrean
geroko gizonak:

Oi udaberri! Aloña-maldan
elorraren lorea!
Elorriaren loretan Lore,
Birjina Errugabea.

Undina

Itsaso hurrunen harmoniotan
Uhinen(1) alhaba jaio zinaden.
Geroztik zabilta zure orhoitzan
uharto gardenak ezin eriden(2),

Hegoa handiko eguzki-sapak
erre uharteak. Hegoalderantz
itsasneskak dantzan - zure ahizpak -
ari dira hantxe, baina zuk ahantz...

Eta, dela hantxe zohardi thipil(3)
uhin geldituen gainen, gauetan,
itsasneskak(4) oro, elkar maitez, bil
daitez leihorrera, argizaritan(5).

Zuk ahizpen dantzak utzi dituzu,
irrikaz jin(6) zara izotz aldera:
elhur, iphar-haize, gaupo hodeizu
hor dituzu... gure ganantz jin zara.

Geroztik zabilta gure iphartar
itsaso hotzetan. Noizetik behin
beha zagozkigu, bihotzean har;
eta zuk so'ginik(7) bazoz arhin.

Ontzitan jarraikiz gizon-ametsa...
Bainan alpherretan... Ihez joan zoaz
et'itsaslariak, beldur itsesa(8),
itzuli behar du arraun-indarraz.

Minetan daukazu giza-gogoa
aenigma zarade ulhermenentzat.
Nor zara? Ala bethi gezurrezkoa?
Gogorapen, ala irudi soil bat?

(1)olas; (2)aurkitu; (3)cielo estrellado; (4)sirenas; (5)ilargi-
tan; (6)etorri; (7)begiraturik; (8)desastro.

Banaki nolaz banaki
Zeru zola nolaz hunki.

Joan naiz bidez, joan naiz larrez
Mundik nola zeru zola
Eskuz hunki beharrez.

Banaki nolaz banaki
Zeru zola nolaz hunki.

Joan naiz mendiz, joan naiz harritz
Zeru zola hortxet zela
laster laster eta irriz.

Banaki nolaz banaki
Zeru zola nolaz hunki.

Zeruaren hunkituzeko
Beti joan naiz, beti goiti
Mendi-kaxkoz mendi-kaxko.

Banaki nolaz banaki
Zeru zola nolaz hunki.

Joan naiz bila eta bila
Hara hurrun ez dakit mun
Han zagola mendi zola.

Banaki nolaz banaki
Zeru zola nolaz hunki.

Gelditu naiz iluntzean
Izerditan, nigarretan.
Ereri naiz iratzean:
Zeru zola histen(1) zela.

Ereri naiz otoitzean
Nigarretan, lorietan:
Ene bihotz bihotzean
Pizten zela zeru zola.

(1) esfumarse.

(Gure Herria 39(1967) 239-40)

Bihar

"Bihar: iguzkia, mendi gibeletik, agertuko...
Bihar: itsasorat, arraintzariak, abietuko...
Bihar: ildoaz ildo, laborariek, lurra landuko...
Bihar: mendiz mendi, artzainak luzaz kurrituko...

Bihar: ama gazteak, haurrari nigarra xukatuko...
Bihar: eskoletan, haurrek eskuara ikasiko...
Bihar: gazteak, elgar hobeki maitatuko...
Bihar: neskatxen ondotik naiz ibiliko...
Bihar: langileek, gehiago irabaziko...
Bihar: zaharrek, diru pittet, hunkituko...

Bihar: Herri guztiak libertatean biziko..."(1).

"Nire aitaren etxea
 defendituko dut.
 Otsoen kontra,
 sikatearen kontra,
 lukurreriaren kontra,
 justiziaren kontra,
 defenditu
 egingen dut
 nire aitaren etxea.
 Galduko ditut
 aziendak,
 soloak,
 pinudiak;
 galduko ditut
 korrituak,
 errentak,
 interesak,
 baina nire aitaren etxea defendituko dut.
 Harmak kenduko dizkidate,
 eta eskuarekin defendituko dut
 nire aitaren etxea;
 besorik gabe,

(1) Argitaratu gabe dudan neure olerki batetik hartua.

sorbaldik gabe,
 bulerrik gabe
 utziko nautu,
 eta arimarekin defendituko dut
 nire aitaren etxea;
 Ni hilen naiz,
 nire arima galduko da,
 nire aitaren askazia galduko da,
 baina nire aitaren etxeak
 iraunen du
 zutik."(1).

txori etxe kaiole;
zoko zikin zakarra
zoko zikin zakarra
askatasunik bada
nahiago du txoriak.

Txio dio txoriak
txio dio txoriak
askatzeko eskatzen
askatzeko eskatzen
askatzeko eskatzen
txio txoriarena
txio txoriarena

AskAtAsunArenA!!
Garraisia ikarogarria
garraisia harrigarria
garraisia beldurgarria
burninaren garraisia
beldurraren burdina
ikarari gordina
hotzikara berdina
joan ote gure trena
itzuliko ez dena
AskAtAsunArenA!!

Txio txoriarena
txio txoriarena
txio txoriarena
zilarrezko kaiolan
gure lantegiko olan
makinaren soinuak

Eta kopatxo bat? Hi, gazte, bi kafe eta bi kopa! Bai, edozein marka. Ba, estazioak ez zaizkit laket, baina estazioetan gutxien atsegin zaidana... Ez, ez, beltza erretzen dut. Zuk ere ikusi izanen zenuen edozein estazioetan neskatoen bat, maleta bat eskuetan duela, trenen bati itxoiten. Zenbat ikusten dira, gero! Batzuetan pentsatu izan dut "Protection de la jeune fille"-k inpakto egiteko propaganda bezala ez ote dituen jartzen. Ni hunkitu egiten naute; haur bat jotzen ikustea eta neska gazte bat maleta batekin, bakarrik, trenari itxoiten, gehien tristatu nauten bi gauzak direla uste dut. Zergatik? Neska horren destinoa tren horrek ekarri eta eramanen duela pentsatzen dut nahi ez badut ere. Bai, bai, bai, jakina, egiten ditut beste era bateko reflexioak. Ama ikustera joanen duk, edo egun batzuek Riemmes-en alaiki pasatzera... Baina ez! Azkenean derrigorrezko zait abandonatutako neskato bat dela pentsatzea eta tren horrek bere gal-lekura eramanen duela. Zertan fundatzen naizen hori pentsatzeko? Ezertan ere ez, egia esan. Nire esperientziari kasu eginez, kontrako arrazoiak izanen litzake logikoena. Begira...gazte urteak joan bazaizkit ere... Zenbat, zenbat botatzen dizkizazu? Eskerrik asko."

(1).